

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КАТЭГОРЫІ ПРАСПЕКЦЫІ Ё МАСТАЦКІМ ТЭКСЦЕ

У артыкуле на матэрыяле твораў В. Іпатавай і Л. Рублеўскай разглядаецца праспекцыя як форма дыскантынуума мастацкага твора. Аналізуецца моўная рэпрэзентацыя праспекцыі на розных сінтаксічных узроўнях. Актуалізацыя часавага напрамку ў будучае на ўзроўні лексем адбываецца з наяўнасцю прыслоўяў часу, формамі часу дзеяслова; на ўзроўні сказа – у незалежных канструкцыях з контрафактыўным значэннем, у розных тыпах складаных сказаў, у далучальных канструкцыях; у межах звышфразовага адзінства – сінсемантычнымі сказамі, у канструкцыях з імпліцытнай семантыкай, у рэдукаваных канструкцыях, ініцыюецца дэлібератыўнымі пытаннямі, з дапамогай фактару матывацыі. Вызначаецца спецыфіка і механізмы іх функцыянавання ў мастацкіх тэкстах пісьменнікаў. Выяўляюцца значэнні актуалізацыі катэгорыі – меркавання, прадбачання, разважання.

Вывучэнне праспекцыі як формы дыскантынуума адносіцца да аднаго з актуальных напрамкаў у сучаснай лінгвістыцы. Парушэнне часавай паслядоўнасці, часавыя зрухі з'яўляюцца неад'емнай асаблівасцю мастацкай прасторы, што цесна звязана з мнагапланавасцю сюжэта. Дыскантынуум на часавай плоскасці апавядання – гэта не толькі праява рэтраспектыўная. Лінейная паслядоўнасць падзей можа быць перапынена праспектыўным часавым планам. Н. У. Брускова [1, с. 40] вызначае праспекцыю, як «такую паслядоўнасць падзей, калі адрэзак тэксту, які папярэднічае, адсылае да падзей, якія мелі або будуць мець месца пасля падзей, апісаных ў наступным адрэзку». У гэтай сувязі трэба адзначыць, што дадзеная катэгорыя выключна тэкставая, паколькі актуалізуецца не толькі пры дапамозе моўных сродкаў, але і цесна звязана з наступным кантэкстам, які пацвярджае праспектыўнасць раней прадстаўленай інфармацыі.

На сучасным этапе пытанне вызначэння сродкаў выражэння катэгорыі праспекцыі адлюстравана ў даследаваннях наступных лінгвістаў і даследчыкаў: Ю. В. Багаяўленскай [2] (на матэрыяле газетных артыкулаў), Ю. М. Глушковай (у нарматыве навелы) [3], Н. Г. Смірновай [4] (у гістарычным дыскурсе), І. М. Кузьміной [5], Н. У. Брусковай [1] (на матэрыяле нямецкай мастацкай прозы), Я. А. Чыгоўскай-Назаравай [6] (у навуковых тэкстах). У сваіх працах навукоўцы абавіраліся на розныя лексічныя, граматычныя і сінтаксічныя параметры. Так, на матэрыяле англійскай, нямецкай, рускай моў вызначаюцца экспліцытныя маркеры катэгорыі – формы ўмоўнага ладу, розныя часавыя формы дзеяслова, лексічныя адзінкі часу, антрапонімы [1; 4; 5]. На сінтаксічным узроўні – парцэляцыя [2]. Да імпліцытных сродкаў дыскантынуума адносяцца паўтор, антрапонімы, заглавак тэксту, стылістычныя адзінкі [1; 3].

Нягледзячы на значную колькасць прац, да сённяшняга часу не выпрацавана адзінай класіфікацыі маркераў рэпрэзентацыі катэгорыі праспекцыі на розных сінтаксічных узроўнях. Актуальнасць вывучэння дадзенай з'явы абумоўлена адсутнасцю даследавання катэгорыі праспекцыі ў беларускім мовазнаўстве, а таксама неабходнасцю выявіць тыпы і віды праспектыўных тэкстаструктур.

Мэта даследавання ў артыкуле – выявіць моўныя сродкі і спосабы рэпрэзентацыі праспекцыі ў мастацкім тэксце.

Тэкставая катэгорыя праспекцыі не робіць істотнага ўплыву падчас пабудовы сюжэта і кампазіцыі мастацкага твора. Гэта, у першую чаргу, звязана з тым, што сам прыём не часта ўжываецца, і сукупнасць усіх праспектыўных падзей не можа ўтвараць тэкст у сваім часе і прастору. З іншага боку, праспекцыя, якая ўтварае самастойны закончаны тэкст, гэта даволі рэдкая з’ява.

Праспектыўны напрамак ажыццяўляецца на аснове значэнняў, якія ўзнікаюць пры актуалізацыі прасторы будучага, у залежнасці ад лексіка-семантычнай складаючай мастацкага тэксту – меркавання, прадбачання, разважання, няздзейснай магчымасці, умовы, мэты, намеру, жадання, прычыны, выніку. Ступень выяўленасці праспектыўнай тэкстаструктуры залежыць ад узаемадзеяння граматычных і лексічных сродкаў выражэння часавых адносін, сінтаксічнай і кантэкставай абумоўленасці ўжывання часавых форм дзеяслова. Дадзеная катэгорыя функцыянуе на ўзроўні лексемы, сказа, звышфразавога адзінства (ЗФА).

Тэкставая катэгорыя праспекцыі праяўляецца на аснове рэпрэзентатыўных адносін з рознымі значэннямі сцвярджальнага, апавядальнага характару. Значэнне *меркавання*, якое ўзнікае ў чытача пры пераходзе ў прастору будучага, цесна звязана з няўпэўненасцю, інтуіцыяй. Розныя лексіка-граматычныя сродкі рэалізуюць дадзенае значэнне на ўзроўні семантыка-сінтаксічных тэкставых адзінак – лексем, сказаў, звышфразавых адзінстваў.

Праспектыўная прастора актуалізуецца з дапамогай канструкцый у саставе прыслоўяў *часу некалі, калісьці + буд. час: Некалі гэтак жа, можа, будуць гаварыць пра мае кар’іны, калі яны ацалеюць, і гэтак жа спачувальна адстаўляць іх убок* (Л. Рублеўская, с. 12¹); – *Гэта не зручальны пярсцёнак... – горка сказаў хлопец. – Але, можа быць, яго калі-небудзь будзе насіць мой нашчадак* (Л. Рублеўская, с. 79). Як паказваюць прыклады, праспектыўнасць тэкстаструктуры можа падмацоўвацца дадатковымі лексіка-граматычнымі адзінкамі.

Значэнне меркавання можа рэалізоўвацца ў ЗФА з **умоўным ладам**. Праспектыўны напрамак маркіруецца незалежнымі канструкцыямі з контрафактыўным значэннем з дапамогай фарманта *б*: *Магдаліна прагаварыла: – А калі я адмоўлюся... (ад спадчыны) Мне можна будзе застацца ў інстытуце? – Ну, баюся, нічога выправіць нельга... У любым іншым інстытуце абышлося б. А тут...* (Л. Рублеўская, с. 72).

У мастацкім тэксце праспектыўны план назіраецца ў структуры **розных тыпаў складаназалежных сказаў**. Напрамак у часавую прастору будучага вызначаецца ў даданай **атрыбутыўнай частцы**: *Не ў сямейным шчасці ўяўляўся лёс. <... > І таму хітрыкі сватоў здаваліся насткай, у якую хочучь яе завабіць* (В. Іпатава, с. 27); у даданай **аб’ектнай**: *Магдаліна чапурыста села на лаўку, ад усяе душы спадзеючыся, што міма не пройдзе ніхто*

¹ Старонкі тут і далей падаюцца згодна з выданнямі Л. Рублеўскай [7] і В. Іпатавай [8].

са знаёмых (Л. Рублеўская, с. 106); *Не думала яна цяпер і пра тое, што пані Беата адпомсціць ёй за ганьбу Збароўскага* (В. Іпатава, с. 102); *даданай суб'ектнай: Не хацела нялюбага? Баялася, што знікне свабода, у якой жыла цяпер? Яна і сама не ведала* (В. Іпатава, с. 17). Як бачым, у дадзеных прыкладах, рэалізацыя праспекцыі адбываецца ў залежнай частцы складана-залежнага сказа.

Аднак ёсць выпадкі, калі зрух у часе ажыццяўляецца зместам галоўнай часткі складанага сказа з даданымі ўмоўнымі. Іншы раз у такіх адзінках назіраецца **кампрэсія**. Так, у наступным прыкладзе адсутнічае злучнік, што надае адценне выніковасці, і суб'ект у галоўнай частцы, анафарыстычнае неўжыванне якога кампенсуецца сродкамі з кантэксту: – *Малады, а разважае як! Пра народ наш, пра лёс Княства. Гібне яно, паны рада толькі пра маёмасць і ўласную славу дбаюць, не думваючы, што далей будзе. Але калі такія ў нас хлопцы растуць – мо не згінем!* (В. Іпатава, с. 91).

У творах В. Іпатавай і Л. Рублеўскай [8; 7] змена часавага плана актуалізуецца ў структуры **складаназалежных сказаў ускладненай будовы**. Праспектыўны зрух можа ажыццяўляцца ў адной ці ў некалькіх даданых частках. У залежнасці ад тыпу адносін паміж галоўнай і даданай праспектыўнай часткамі часавы напрамак у будучае назіраецца ў сказах з рознымі відамі падпарадкавання. Так, у тэкстаструктурах з сузалежным неаднародным падпарадкаваннем праспектыўная прастора актуалізуецца ў даданых частках з рознымі семантыка-сінтаксічнымі адносінамі, напрыклад, аб'ектнымі-атрыбутыўнымі: *Еўка сядзела насупраць, і радаснае нецярпенне ў душы змешвалася з неспакоем. Яна не думала аб тым, чым жа гэта скончыцца, чула толькі маладую радасць жыцця, шчымлівасць, надзею, што нешта зменіцца ў суровым яе жыцці, падначаленым капрызлівай і злапомнай пані Беаце* (В. Іпатава, с. 83). Пры паслядоўным падпарадкаванні часавы зрух актуалізуецца ў адной з даданых частак: – *Вы ўпэўненыя, што Сапегі – тэя людзі, за якіх варта паміраць?* (Л. Рублеўская, с. 121). У дадзеным выпадку праспектыўны зрух эксплікаваны ў даданай праспектыўнай атрыбутыўнай частцы.

Часавы план змяняецца ў структуры **складаназлучаных сказаў**. У прыкладзе *Час разыходзіцца, а то прымуць за дамушнікаў* (Л. Рублеўская, с. 112) праспектыўнае перамяшчэнне ажыццяўляецца ў адной з частак на аснове супастаўлення з выніковымі адносінамі.

Перамяшчэнне падзей на часовай шкале маркіруецца ў **камбінаваных сказах** згрупаванай структуры з рознымі разнавіднасцямі сінтаксічных сувязяў. Так, намі вызначаны складаныя сказы са злучнікавай і падпарадкавальнай сувязю паміж прэдыкатыўнымі часткамі, дзе праспектыўны напрамак назіраецца ў даданых аб'ектных з сузалежным аднародным падпарадкаваннем унутры блока: *Яна верыла, што сустрэліся яны недарэмна, і сэрца захлыналася ад светлай, якая бывае толькі ў маладосці, веры, што наперадзе чакае лепшае, што шчасце не абміне...* (В. Іпатава, с. 93).

Цікавым для даследавання з'яўляецца рэпрэзентацыя праспектыўнай прасторы ў структуры **далучальных канструкцый**. Такія адзінкі суадносна са сказам, прадстаўлены двухзвеннай структурай і характарызуюцца бяззлучнікавай сувяззю: – *А ад спадчыны адмоўся. У будучым будзе лягчэй. Цябе перастануць звязваць з гэтай небяспечнай асобай* (Л. Рублеўская, с. 70).

Сінсемантычныя адзінкі далучаемай часткі, якія выражаны формамі будучага часу, на аснове прычынна-выніковых адносін раскрываюць сэнс аўтасемантычнага кампанента базавай часткі.

На ўзроўні звышфразавога адзінства праспектыўны напрамак апавядання ажыццяўляецца з дапамогай **фактару матывацыі**, які толькі падводзіць да змены ў часе. Сам зрух актуалізуецца формамі будучага часу. У кантэксте *Не ў сямейным шчасці ўяўляўся лёс. Яе павінна было чакаць наперадзе нешта асаблівае, вялікае* (В. Іпатава, с. 27) фактар матывацыі прадстаўлены дзеясловам разумовай дзейнасці *ўяўляць*, а праспектыўны напрамак выражаны пераносным ужываннем прошлага часу ў значэнні будучага на аснове значэння супрацьпастаўлення.

Праспектыўнае значэнне прадбачання ўзнікае на аснове меркавання, бачання загадзя таго, што павінна адбыцца па верагодных фактах, выніках сюжэту. Лексіка-семантычная напаўняльнасць кантэксту і лексем імпліцытна праяўляе вызначаную канатацыю. Значную ролю ў выражэнні дадзенага значэння іншы раз ажыццяўляе інтанацыйны характар выказвання – ужыванне выклічніка, што надае большую катэгарычнасць канатацыі.

Зрух у часовай паслядоўнасці падзей мастацкага твора ажыццяўляецца рознымі формамі **часу дзеяслова**. Так, праспектыўная прастора актуалізуецца пры дапамозе лексемы *можжа* ў складзе складанага выказніка: *І гэта можжа быць знішчана!* (Л. Рублеўская, с. 47). Як бачым з прыкладу, прэдыкатыў, выражаны дзеепрыметнікам прошлага часу залежнага стану ў сукупнасці са звязкай *можжа*, атрымлівае значэнне магчымасці ажыццяўлення падзеі ў будучым.

Беларускі мастацкі твор характарызуецца вялікай колькасцю ўжывання сказаў умоўнага ладу, што абумоўлена характарам твора, які асноўваецца на разважанні, меркаванні, марах, прадбачанні герояў сюжэта: – *Ну што ж ты? Працягвай! – капрызна загадала Гальшка. – Я не засну. О, якія невыносныя гэтыя кавалеры! Князь Змітрок быў і прыгажэйшым, і спрытнейшым. **Вось ён бы і кахаў так, як тут напісана!*** (В. Іпатава, с. 103). Як бачна з прыкладу, пераход ў прастору будучага назіраецца ў сказе ўмоўнага ладу са значэннем жадання пры дапамозе фарманта *бы + будучы час*.

Праспектыўная прастора мастацкага твора на аснове значэння прадбачання ажыццяўляецца ў структуры **складаназалежных сказаў розных відаў**. Так, часавы зрух апавядання назіраецца ў **даданай меры і ступені**: *І прасядзеў з Магдай да поўначы, вытлумачыўшы ўвесь курс так цікава і проста, што Магдзе нічога не заставалася, акрамя як атрымаць назаўтра «выдатна»* (Л. Рублеўская, с. 105); у **даданай аб'ектнай**: – *Гэта ўсё азначае, што вы ад мяне не адчэпіцеся, – задумліва, але без варожасці*

прагаварыла Магдаліна (Л. Рублеўская, с. 97). Пры гэтым трэба адзначыць наяўнасць дадатковых сродкаў часу, адсутнасць якіх не перашкаджае пераходу да прасторы будучага.

Праспектыўны напрамак можа праяўляцца ў галоўнай частцы складана-залежнага сказа з часавым супрацьпастаўленнем з даданай: – *Адвага альбо мёд п'ець, альбо кайданы трэць. Ой, чую пагоню. Не згодзяцца паны, што нявеста не ім дасталася* (В. Іпатава, с. 97).

Творы В. Іпатавай і Л. Рублеўскай характарызуюцца праспектыўным планам, які актуалізуецца ў структуры **камбінаваных сказаў**. Неадпаведнасць мастацкаму часу ажыццяўляецца ў сказах згрупаванай структуры ў даданай прэдыкатыўнай частцы: *Яна ведала, што Раман – у поўнай уладзе бацькі, але пачуццё туманіла голаў, і думкі пра тое, чым усё абярнецца, яна адганяла* (В. Іпатава, с. 26).

Праспекцыя апавядання ажыццяўляецца ў межах ЗФА. У наступным фрагменце *Ці ж гэта яна марыла атрымаць ад жыцця? Павісла на тоненькім валаску паміж небам і зямлёй. Варта зварухнуцца – і абарвецца валасок. І тады грэшніца грымнецца ў самае пекла. А пекла – гэта яхідная ўсмешка дзядзькі Барыса, люты твар бацькі, кпіны і дакоры за плячыма і, нарэшце, скрываўленая Раманова спіна* (В. Іпатава, с. 26) сінсемантычныя кампаненты, праспектыўна звязаныя паміж сабой, раскрываюць сэнс аўтасемантычнага сказа з адносінамі супрацьпастаўлення. У дадзеным выпадку назіраецца ланцужковая міжфразаваая сувязь праз лексічную непаўнату, паўтор лексемы, аднародныя, выражаныя формамі будучага часу, выказнікі.

Арыентацыя ў праспектыўны план вызначаецца на ўзроўні ЗФА **сінсемантычнымі сказамі, аб'яднанымі паралельнай сувяззю**. Сродкам перадачы праспектыўнага напрамку выступаюць формы будучага часу: – *...Ды яшчэ мова – нераспрацаваная, з русізмамі. Я не думаю, што тыя вершы будзе перапісваць у шытак дзяўчынка, каб перачытваць і плакаць над імі. Наўрад юнак стане вучыць іх на памяць і ў яго будуць палаць шчокі і шчымець сэрца ад прагі жыцця і подзвігу. Не працывуе іх філосаф у роздуме пра жыццё і смерць* (Л. Рублеўская, с. 111).

Выяўлены факты, калі пераход у прастору будучага ажыццяўляецца на ўзроўні **рэдукаваных канструкцый**: *Асабліва калі спадзяешся пражыць з гэтым мужчынам доўга-доўга, да канца зямнога жыцця – і сустрэцца ў нябесным. Ды калі яшчэ маеш справу з выбітным талентам. Ох, нялёгка мне з ім давядзецца...* Так што Нюта мела рацыю. Якое там нармальнае жыццё... (Л. Рублеўская, с. 61). З прыкладу бачна, дыферэнцаваная рэдукцыя з прычынна-выніковымі адносінамі ажыццяўляецца на аснове выключна сэнсавага ўзаемадзеяння пры бязлучнікавай сувязі. Аднаўленне семантыкі часткі складанага выказніка ажыццяўляецца пры дапамозе кампанентаў як у прэпазіцыі, так і ў постпазіцыі.

У наступным прыкладзе на ўзроўні звышфразавага адзінства дыферэнцыяцыя сэнсу адсутных даданых членаў ажыццяўляецца з кантэксту з дапамогай прэпазіцыйна выражаных дыстантна размешчаных сродкаў:

– *Вось прозвішча таго, хто верагодна, забраў архіў Сахнут-Бічэўскага: Ілья Яфрэмавіч Ялецкі.*

Магдаліна схаладнела.

– *Гэта ж дзед Марка!*

Кастусь змрочна завязаў тасёмкі на папачцы.

– *Прабачце... Гісторыя цесна сплятае ніці чалавечых лёсаў... Марк, я ўпэўнены, нічога не ведае пра дзедавы запасы. Думаю, ён дапаможа...* (Л. Рублеўская, с. 107). Як бачым, праспектыўнасць рэдукаваных канструкцый экспліцытна выражана граматычным маркерам часу часткі прэдыкатыва.

Вельмі часта ў мастацкай прасторы праспектыўны напрамак актуалізуюць рэдукаваныя канструкцыі з дапамогай форм будучага часу на аснове адносін супастаўлення. Дыферэнцыяцыя сэнсу актуалізуецца спосабам супастаўлення фактаў рэальнага і патэнцыяльнага на ўзроўні звышфразывага адзінства: – *Я так і ведаў, што мне не давядзецца перапісваць сваю «Князёўну» ў зялёных колерах. Хаця, магчыма, і варта было б...* (Л. Рублеўская, с. 61).

Тэкставая катэгорыя праспекцыі ажыццяўляецца ў беларускім мастацкім тэксце на аснове лексіка-семантычных адносін разважання. Такое значэнне звязана з думкамі, меркаваннямі, вывадамі, якія з’явіліся ў выніку роздуму над чым-небудзь.

Пашыраны ў творах мастацкай літаратуры звышфразавыя адзінствы, праспектыўнасць якіх ініцыюецца **дэлібератыўнымі пытаннямі**. Такія сказы кваліфікуюцца як унутранае запытанне да самага сябе, з аднаго боку, з мэтай уласнага атрымання адказу: *Але, напраўдзе, што, калі дазнаецца князь Барыс пра ейнае падарожжа? Давядзецца апраўдвацца: хацела, маўляў, паглядзець, як смерды Купалле спраўляюць* (В. Іпатава, с. 19). *Але ці паверыць мудры дзядзька? Гляне пранікліва, і здасца, што вочы кудысьці ў самую глыбіню душы зазірнулі* (В. Іпатава, с. 19); з другога – адказ на якія персанаж не ведае і канатацыйна звязаны с меркаваннем, сумненнем, няўпэўненасцю: *І бачыўся ёй мёртвы Марцін – разбітая ўдарам галава, кроў, што густа хлынула на яго твар, змяніўшы яго да непазнавальнасці... Хто пахавае яго? Хто запомніць яго магілу?* (В. Іпатава, с. 102); – *Табе б, мая кветачка, паспаць лепей. Куды і як заўтра паскачаце? Невядома, куды ён пацягне цябе, маладзенчык гэтакі! – загаварыла Баркулабіха* (В. Іпатава, с. 90). Як бачым, дэлібератыўныя пытална-адказныя комплексы з’яўляюцца разважальнымі па сваім значэнні, што прадвызначае адносіны меркавання для пераходу ў часавую прастору, адрозную ад моманту гутаркі ў сюжэце.

Цікавым для даследавання з’яўляецца актуалізацыя праспекцыі на сінтаксічным узроўні з дапамогай канструкцый з імпліцытнай семантыкай. Так, у наступных прыкладах (1) *Можна, раздобрая суседка і Карла Карлавіча прытуліць? Але кабета грэбліва скрывілася ў бок крумкача: – Цьфу... Сіла нячыстая... напалохала... І вось жыве ж такая поскудзь і чалавека перажыве!* (Л. Рублеўская, с. 74); (2) – *Вы ўпэўненыя, што Сапегі – тыя*

людзі, за якіх варта паміраць? Гаспадар уздрыгнуў, нібыта пытанне выцяла яго, адказаў, як пераконваючы сам сябе. – Яны абараняюць Літву ад Кароны (Л. Рублеўская, с. 121) у выніку логіка-семантычных адносін паміж кампанентамі звышфразовага адзінства канструкцыя набывае імпліцытную семантыку адмоўя ‘не, не прытуліць’ (1) і згоды ‘да, варта паміраць’ (2) з тым жа праспектыўным напрамкам.

Такім чынам, катэгорыя *праспекцыя* рэалізуецца на аснове лексіка-семантычных адносін – меркавання, разважання, прадбачання – на ўзроўні лексемы, сказа, звышфразовага адзінства. Аналіз функцыянавання праспекцыі ў тэксце беларускага мастацкага твора дазволіў вызначыць наступныя спосабы і сродкі яе выражэння. Актуалізацыя часовага напрамку ў будучае ажыццяўляецца ў канструкцыі з прыслоўем часу + буд. час; граматычна катэгорыя рэпрэзентавана формамі часу дзеяслова. На сінтаксічным узроўні праспектыўная прастора назіраецца ў незалежных канструкцыях з контрафактыўным значэннем, у структуры розных тыпаў складаназалежных сказаў з праспектыўнай галоўнай або даданай часткай, у структуры складаназлучаных, камбінаваных сказаў згрупаванай структуры з рознымі разнавіднасцямі сінтаксічных сувязяў, у далучальных канструкцыях. У межах звышфразовага адзінства праспекцыя ажыццяўляецца з дапамогай сінсемантычных сказаў, фактару матывацыі, дэлібератыўных пытанняў, у канструкцыях з імпліцытнай семантыкай, рэдукаваных канструкцыях.

ЛІТАРАТУРА

1. Брускова, Н. В. Особенности категории проспекции / Н. В. Брускова // Высказывание и текст. Семантические аспекты : сб. ст. / Акад. наук СССР, Ин-т языкознания, Моск. гос. ин-т междунар. отношений ; редкол.: Е. М. Вольф, Т. З. Черданцева (отв. ред.) [и др.]. – М., 1987. – С. 40–49.
2. Богоявленская, Ю. В. Ретроспективная и проспективная парцелляция в СМИ / Ю. В. Богоявленская // Полит. лингвистика. – 2017. – № 2. – С. 88–93.
3. Глушкова, Ю. Н. Категория проспекции и ее нарушение в нарративе новеллы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ю. Н. Глушкова ; Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2002. – 22 с.
4. Смирнова, Н. Г. Реализация категорий ретроспекции и проспекции в тексте «курса русской истории» В. О. Ключевского / Н. Г. Смирнова // Филол. науки. Вопр. теории и практики. – 2015. – № 9-1. – С. 163–167.
5. Кузьмина, И. Н. Временной дисконтинуум в тексте (на материале немецкой художественной прозы) / И. Н. Кузьмина // Вестн. Новгор. гос. ун-та. – 2008. – № 49. – С. 70–74.
6. Чиговская-Назарова, Я. А. Textoобразующие категории проспекции и ретроспекции в научном тексте (сравнительно с художественным) / Я. А. Чиговская-Назарова // Вестн. Перм. ун-та. Рос. и зарубеж. филология. – 2009. – № 6. – С. 31–34.

7. Рублеўская, Л. Сэрца мармуровага анела : аповесці, раман / Л. Рублеўская. – Мінск : Мастац. літ., 2012. – 350 с.
8. Іпатава, В. Прадыслава : аповесці і апавяданні : для сярэд. і шк. узросту / В. Іпатава. – Мінск : Беларусь, 1997. – 272 с.

The article investigates the question of determining the ways of language marking of prospection in the Belarusian literary text. The meanings of discontinuum actualization based on the lexical-semantic component of the text are presented. Lexical and grammatical markers of transition to the time space of the future are identified and systematized. The findings of the research determine the functions of the category of prospection at the level of a word, a sentence, a super-phrasal unity.

Поступила в редакцию 20.11.2020

В. В. Тур

**МИКРО- И МАКРОВАРИАТИВНОСТЬ
ТОЛКОВАНИЙ ЗНАЧЕНИЯ СЛОВА
(на примере лексикографического описания
английских наименований артефактов)**

Обсуждаются теоретические следствия принципа когнитивной лингвистики, согласно которому семантика языковых единиц не может рассматриваться исключительно в качестве набора признаков объекта концептуализации, но с необходимостью предполагает включение в модель описания и ее субъекта. Анализируется понятие интерпретации (*construal*) применительно к семантике лексических единиц. На материале словарных определений наименований артефактов в английском языке исследуется феномен селекции как одного из параметров интерпретации. На основании сопоставления разных словарей делается вывод о существовании двух уровней вариативности толковых дефиниций: в соответствии со степенью обнаруживаемых различий они могут быть охарактеризованы как случаи микро- и макровариативности, разница между которыми заключается в том, что макровариативность может приводить к нетождественным результатам членения смыслов в словарях.

Фундаментальным принципом когнитивной лингвистики является трактовка значения языковых единиц как когнитивного феномена, а не объективной сущности, существующей независимо от носителя языка и напрямую связывающей язык и окружающую действительность (подробную критику объективного подхода к значению, сводящего последнее к логическому условию истинности см. в [1]). Когнитивный подход к семантике языковых единиц предполагает, что значение не может рассматриваться исключительно в качестве набора признаков *объекта* концептуализации, но с необходимостью предполагает включение в модель описания и ее *субъекта* [2]. Роль субъекта концептуализации заключается в выборе «способов видения» объекта, объединяемых общим понятием *интерпретации* (*construal*) – «отношение между говорящим (слушающим) и той ситуацией, которую он концептуализирует» [3, p. 487–488].